

ПРОБЛЕМА УПОРЯДКУВАННЯ ПОХОВАНЬ ТА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВОЇНІВ УНР У ПОЛЬЩІ В 1989–2005 РОКАХ

Дрозд Роман,
доктор історичних наук, професор,
професор Інституту історії
Академії поморської в Слупську, Польща
roman.drozd@apsl.edu.pl
orcid.org/0000-0003-0169-7295

Після 1989 р. зміна політичної системи в Польщі з тоталітарної на демократичну дозволила українській національній меншині в Польщі розвивати власне національне життя. Крім культурної та політичної діяльності, люди зацікавилися власною історією, розпочався процес відродження власної історичної пам'яті. Одним з її елементів була проблема вшанування пам'яті людей, важливих для української нації, котрі були поховані на території нинішньої Польщі. Серед поховань були могили воїнів УНР, котрі опинилися у Польщі в результаті польсько-більшовицької війни 1920 року та померли у Польській Народній Республіці. Згодом їхні могили були як навмисно, так і ненавмисно занедбані, а тодішня влада не погодилася на їх відновлення. Така можливість виникла лише після 1989 року, але і тут українська громада зустріла опір з боку деяких представників центральної та місцевої влади. Тим не менше, кілька кладовищ та будівель, присвячених воїнам УНР, союзникам Польщі у війні з більшовицькою Росією, були впорядковані та оновлені.

Ключові слова: Польща, Україна, УНР, українські військові кладовища, вшанування пам'яті

THE PROBLEM OF BURIAL ORGANIZATION AND HONORING THE MEMORY OF UNR SOLDIERS IN POLAND IN 1989–2005

Drozd Roman,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Institute of History,
Pomeranian Academy in Slupsk, Poland
roman.drozd@apsl.edu.pl
orcid.org/0000-0003-0169-7295

After 1989, the change of the political system in Poland from a totalitarian to a democratic one allowed the Ukrainian national minority in Poland to develop its own national life. In addition to cultural and political activities, people became interested in their own history, and the process of reviving their own historical memory began. One of its elements was the problem of honoring the memory of people important to the Ukrainian nation who were buried in what is now Poland. Among the burials were the graves of UPR soldiers who found themselves in Poland and died as a result of the Polish-Bolshevik war of 1920. Under the Polish People's Republic, their graves were both intentionally and unintentionally abandoned, and the then authorities did not agree to restore them. Such an opportunity arose only after 1989, but even here the Ukrainian community met with resistance from some representatives of central and local authorities. However, several cemeteries and buildings dedicated to UPR soldiers, Poland's allies in the war with Bolshevik Russia, were tidied up and renovated.

Key words: Poland, Ukraine, UPR, Ukrainian military cemeteries, commemoration.

Демократизація політичного та суспільного життя Польщі після виборів у червні 1989 р., окрім поживлення діяльності української меншини, також мала прямий вплив на польсько-український діалог щодо багатовікових слідів присутності українців у цих районах, з яких вони були витіснені (Drozd, 2020).

За часів Польської Народної Республіки цей «діалог» як правило відбувався на рівні українська громада – влада. Саме влада через підпорядковані засоби масової інформації створила зручну для себе реальність, реалізовувала асиміляційну політику щодо національних меншин, включаючи українців, нехтуючи і часто знищуючи їхні пам'ятки матеріальної та духовної культури. Без легітимності польської суспільної думки, важко визнати, що влада представляла інтереси та погляди та діяла від його імені польського народу. Ситуація змінилася з демократизацією життя в Польщі. Демократичні вибори влади означали, що влада отримала соціальний мандат діяти від імені нації. Тепер діалог розпочався між українською

меншиною та польською громадою, представленою не лише державною та місцевою владою, а й численними польськими неурядовими організаціями.

У свою чергу, розпад Радянського Союзу та поява незалежних держав, включаючи Україну, дали можливість розпочати у цьому плані діалог між поляками та польською меншиною в Україні з українською стороною. Нездатність вести організоване життя польської меншини в СРСР, з одного боку, та, з іншого боку, залежність влади ПРН від Кремля означала, що пам'ятки польської матеріальної та духовної культури не мали захисників. Вони були серйозно зруйновані, а в багатьох випадках – повністю знищені. Лише поява незалежної України, а отже, і налагодження державних відносин з Польщею, створили сприятливі умови для діяльності громадські організації національних меншин, відродити Римо-Католицьку Церкву, розпочати польсько-український діалог, що в результаті позначилось на покращенні стану польських пам'яток в Україні.

Питання охорони пам'яток української культури в Польщі також було включено до актів Союзу українців в Польщі (СУВП). У його програмній декларації цьому питанню присвячено цілий розділ, в якому викладено такі напрямки дій:

1) здійснення всебічної та різноманітної діяльності з метою збереження пам'яток церковної культури та співпраці з цією метою з усіма установами та організаціями, зокрема з Суспільною комісією з охорони пам'яток церковного мистецтва;

2) охорона несакаральних пам'яток української культури, включаючи Народний дім у Перемишлі, українське військове кладовище у Пикуличах, Каліші та інших місцевостях, окремих поховань українських діячів, а також призначення спеціальної групи експертів для проведення інвентаризації цих об'єктів та юридичних та економічних можливості їх збереження, охорони та відновлення;

3) збирання та збереження пам'яток матеріальної та духовної культури, які ще існували у повсякденному житті, звичаях та творчості української народної спільноти та створення для цього музею української культури, поновлення діяльності обласного українського музею «Стривігор» у м. Перемишль та «Лемківщина» у Саноку, а також узаконенню статусу музею у Зиндрановій та створення музею на Підляшші;

4) створення українського архіву, завданням якого буде збирати та зберігати різноманітні архівні матеріали, що стосуються української меншини у Польщі;

5) прагнення відновити старі назви місць та вулиць, які через їхній український характер були змінені за часів Польської Народної Республіки, а також вшанування пам'яті місць, пов'язаних із життям та діяльністю українських культурних діячів у Польщі (Masińewycz, 1990: 41–42).

Наслідком цієї програми став лист І з'їзду Союзу українців в Польщі (СУВП) до Сейму від 25 лютого 1990 року, у якому зверталася увага на необхідність охорони пам'яток української матеріальної культури. Вказувалося на незадовільний стан їх збереження та недостатню підтримку з боку державних установ у цьому плані (Czecha, 1993). У 1991 році при Головній раді СУВП була створена Національна комісія пам'яті на чолі з проф. Стефаном Заброварним. Її головним завданням було:

1) усунення «білих плям» в історії України та польсько-українських відносинах;

2) сприяння відродженню української духовної культури та національних традицій серед українців;

3) організація науково-документальної діяльності, переважно Українським архівом;

4) ініціювання заходів, спрямованих на вшанування пам'яті видатних осіб української історії та культури, а також жертв репресій (Nasze Słowo, 17 listopada 1991).

Соціальний характер та скромний бюджет не дозволили Комісії розвивати свою широку діяльність, але вона зіграла важливу роль, привернувши увагу української громади до занедбаних кладовищ та місць поховань.

Українська громада також вжила заходів щодо відновлення кладовищ та пам'ятників, присвячених воїнам УНР, які як союзники Польщі воювали з більшовиками у війні 1920 року. Після укладення перемир'я між Польщею та радянською Росією українські війська

продовжили боротьбу, але були витіснені з України. Після перетину кордону з Польщею вони були інтерновані та ув'язнені в таборах у Польщі. Там внаслідок антисанітарії та епідемії тифу багато з них померло. За часів Польської Народної Республіки ці кладовища були занедбані і частково спустошені. У «Нашому слові» почали з'являтися статті, переважно Олександра Коланчука та Еміліана Вішки, про табори та кладовища інтернованих воїнів УНР у Польщі. Вони розповіли про їх історію та сучасний спустошений вигляд (Nasze Słowo, 1 i 8 grudnia 1991).

В центрі уваги опинилось православне кладовище у Волі, Варшава, де були поховані офіцери, у тому числі п'ятеро генералів та солдат УНР, союзників Польщі у війні з більшовиками 1920 року. На межі 1960–70-х років на цьому кладовищі були започатковані римо-католицькі поховання за окрему плату. Надгробків ставало все більше, тому місцевий православний священник, щоб отримати нові місця, почав прибирати могили воїнів. Ситуація шокувала вірян. Митрополит звільнив парафіяльного священника, але новий продовжив діяльність свого попередника. Подальші протести, навіть втручання митрополита, не допомогли. Зняті з могил хрести розвезли по кладовищу і закопали. У цій ситуації деякі віряни, зокрема Микола Сівіцький, вирішили взяти справу в свої руки. Упорядковано квартал з офіцерськими могилами, зокрема генералів. На жаль, могили рядових були залишені на милість (немилість) пароха. З 1990 року офіцерські поховання стали місцем відзначення річниць, пов'язаних із боротьбою за українську державність у 1917–1920 роках.

Силами української громади також відремонтували кладовище воїнів УНР у Пикуличах поблизу Перемишля. За часів Польської Народної Республіки цвинтар був занедбаний і спустошений. З демократизацією суспільного життя в Польщі українська громада Перемишля вирішила навести порядок на кладовищі та повернути йому гідний вигляд. 10 червня 1990 року там відбулася релігійна церемонія, яка стала своєрідним оновленням довоєнної традиції «ходи до Пикулич» у поєднанні з панахидою над могилами воїнів УНР. Церемонія також стала символом початку примирення. Його учасники ухвалили звернення «До українського та польського суспільства», в якому були слова: «Беручи участь у церемонії відновлення могил воїнів армії УНР, віддаючи належну пошану їхній пам'яті, ми особливо сильно відчуваємо тягар драматичної історії українців та поляків. Тому що ці солдати воювали як союзники поляків у війні 1920 року. Тому, схилиючи голови перед тими, хто пожертвував життям на захист своєї Батьківщини – України, ми висловлюємо віру, що напружена ситуація або конфлікт між українцями та поляками більше ніколи не повториться. Бо ми пам'ятаємо, що наші нації надто дорого заплатили за свободу, боротьба з поневоленням коштувала нам надто дорого. Стоячи над могилами воїнів української армії, ми простягаємо руки в знак прощення і примирення. Ми хочемо ствердити – нашим бажанням є повністю прояснити всі трагічні події минулого, звернути увагу на жертв, пробачити і попросити прощення. Водночас ми висловлюємо свою віру, що пам'ять про невинних жертв більше ніколи не допустить ворожості українців та поляків» (Ukraińcy w Polsce, 1990: 126–127).

Навесні 1991 року Еміліан Вішка звернувся з проханням відновити кладовище воїнів УНР в Олександрові Куявському. Міський голова Здзіслав Насінський та голова міської ради Збігнев Знамеєровський погодилися відновити кладовище та надати необхідну допомогу. Крім Е. Вішки, у процесі реконструкції брав участь командир місцевої поліції Славомір Манковський. Водночас Комітет національної пам'яті на чолі зі Стефаном Заброварним розпочав збір коштів серед української громади на виконання робіт. Матеріальну допомогу надала і влада міста Львова. Ремонт цвинтаря проводився у два етапи – у листопаді 1992 року та навесні 1993 року – львівською компанією «Некрополіс». Біля входу на цвинтар було встановлено дві таблички, які інформують польською та українською мовами, хто і коли був там похований. Девіз на них – це звернення до живих товаришів: «Коли ви повернетесь в Україну, скажіть їй, що ми виконали свій обов'язок і померли за її життя» (Wisza, 2012: 302–306).

Офіційне відкриття та освячення Українського військового цвинтаря в Олександрові Куявському відбулося 12 червня 1993 року. На церемонії була присутня велика кількість української громади з усієї Польщі та представники польської та української влади, місцевої самоврядування, православного, греко-католицького та євангельського духовенства, а також польські та українські скаути та пластуни а також польські та українські вояки, представницькі оркестри Війська Польського та Міністерства оборони України (Nasze Słowo, 11 lipca 1993). Церемонія мала чіткий відтінок зближення між двома народами, що знайшло відображення в офіційних виступах. Слід підкреслити, що рішення про відбудову цвинтаря та її успішне завершення відбулося за рік до підписання польсько-української угоди про охорону подібних об'єктів і було прикладом українсько-польського співробітництва в цьому питанні. Відкриття цього некрополю ознаменувало початок щорічних урочистостей у цьому місці за участі української громади, однак з меншим інтересом з боку місцевої влади (Wisza, 2006). З цієї причини 15 лютого 2003 р. Товариство друзів Олександра Куявського звернулося до голови міського самоврядування, щоб зацікавити владу у пам'ятних заходах, оскільки це може зіграти важливу роль у «побудові дружніх відносин між Україною та Польщею» (AZUwP, ZG ZUwP, 2003).

19 червня 1992 року СУВП звернулася до президента Каліша Войцеха Бахора з проханням відновити місцеві українські військові кладовища. Вони посилалися на «Декларацію про принципи та основні напрямки розвитку польсько-українських відносин», підписану міністрами закордонних справ Польщі та України, яка передбачала зобов'язання, що сторони приділятимуть належну увагу охороні пам'яток обох народів. Також було зазначено, що в Україні триває робота з реконструкції цвинтаря Львівських Орлят (Orląt Lwowskich), солдатів Армії Крайової на Волині, вбитих польських офіцерів під Харковом та вшанування пам'яті польських професорів у Львові, убитих нацистами. Також його попросили взяти патронат над відновленням кладовищ і виділити на ці цілі відповідні кошти. В межах Каліша було три кладовища солдатів УНР. Тільки один з них – православний цвинтар по вул. Горішносілезькій (Górnośląskiej), де налічувалось понад 50 могил

воїнів, знаходилась під охороною та була доглянута. У свою чергу цвинтар за адресою вул. Жолнірський (Żołnierskiej) була повністю занедбана, в заростях знаходилося близько 20 надгробків. Кладовище на вул. 29-й піхотного полку (29 Pułku Piechoty) у Щипіорно (Szczypiorna) служило пасовищем, і єдиними слідами кладовища були чотири стовпи в'їзної брами, один стовп огорожі та постамент, що лишився від пам'ятника (Ukraińcy w Polsce, 1992: 211–212).

28 вересня відбулася зустріч делегації СУВП та Комісії національної пам'яті з президентом Каліша В. Бахором, під час якої обговорювались питання наведення порядку на кладовищах. Була отримана підтримка влади, але робота не могла розпочатися через відсутність достатніх фінансових ресурсів (Nasze Słowo, 18 października 1992). Були докладені зусилля для вирішення цієї проблеми, але очікуваного ефекту не було досягнуто. Неофіційно говорилося, що перешкодою стала не брак грошей, а труднощі з реконструкцією цвинтаря Львівських Орлят у Львові. Тим не менш, були вжиті зусилля для реалізації ідеї. У ході роботи виявилось, що нотаріальний акт, укладений у 1929 р. між Українським Центральним Комітетом у Республіці Польща та власниками землі, на якій тоді було закладено кладовище, не відображається у земельному реєстрі, і немає запису про створення під'їзної дороги до кладовища у книгах постійних власників суміжних земель. Цей факт та брак фінансових ресурсів спричинили значне уповільнення подальших робіт. Лише у травні 1999 року був розроблений проєкт обеліску та розпочато його будівництво (AZUwP, ZG zUwP, 1999). 30 вересня 1999 року у Щипіорно в присутності представників польської та української урядовців та духовенства було відкрито та освячено пам'ятник на честь воїнів УНР, які там були поховані (Nasze Słowo, 10 października 1999).

Іншим було питання могил українських воїнів, що упокоїлись у Кракові. У листопаді 1996 року на Раковецькому кладовищі відбулося урочисте освячення ділянки з відновленими 30 могилами українців – легіонерів Й. Пілсудського. У ньому взяли участь представники місцевої влади на чолі з краківським воєводою, а також СУВП та духовенство. Наступного року був створений Почесний комітет з будівництва пам'ятника на Раковецькому цвинтарі в Кракові для вшанування пам'яті похованих українських воїнів та цивільних осіб, які загинули у таборі для інтернованих в'язнів № 1 у Кракові-Домбю (Krakowie-Dąbiu) у 1918–1921 роках. 14 квітня 1999 року Краківська міська рада ухвалила позитивне рішення з цього питання. Таким чином, етап підготовки та обговорення проєкту пам'ятника було завершено (AZUwP, ZG ZUwP, 1999). Його урочисте відкриття відбулося 1 вересня 2000 року за участі глав урядів Польщі та України.

Однак українській стороні до нещодавна не вдалося відновити кладовище воїнів УНР у Ланьцуті (Łańcucie) (Kolańczuk, 2000). 13 лютого 1998 року відбулася зустріч аташе посольства України в Польщі генерала Омеляна Рибя'ка, члена Головної ради СУВП Олександра Коланчука з мером міста Ланьцут Єжи Щигелем. Темою було прохання про оновлення та повторне освячення пам'ятника, встановленого на цвинтарі на згадку про понад 420 загиблих воїнів УНР, інтернованих

у місцевому таборі в 1919–1921 роках. Спочатку там утримувались солдати Західно-Української Народної Республіки, з яких створено 6-та Січова дивізія Армії УНР, якою командував полковник Марко Безручко, котрий потім отримав звання генерала. Дивізія брала участь як союзник Польщі у війні проти більшовиків у 1920 р. Після підписання 12 жовтня Польщею та радянською Росією попередніх умов миру армія УНР продовжила боротьбу за самостійність України. Проте через вирішальну перевагу більшовиків їм довелося перетнути кордон з Польщею і таким чином вони були інтерновані. Спочатку тих, хто помер у таборі Ланьцут, ховали біля околиць табору, а на початку 1921 року їх ексгумували та перепоховали на спеціально відокремленій ділянці й спорудили обеліск. Після війни кладовище було зруйновано, як і інші кладовища УНР. У 1974 році обеліск був зруйнований і замінений пам'ятником гр. Вандаліну Альфреду Мнішу, а місце (квартира) з українськими похованнями надано назву Війська Польського армії. Міський голова Я. Щигла позитивно відреагував на пропозицію відновити цвинтар, але водночас зазначив, що «викликає занепокоєння не лише [міської] ради, а й Ради з охорони місць пам'яті мучеництво (РОМПіМ) та Воеводського охоронця пам'яток у Жешуві, що пам'ятна дошка про загибель українських воїнів встановлена на історичній пам'ятці, розташованій на муніципальному цвинтарі у Ланьцуті біля штабу Війська Польського, перекриє табличку на честь австрійського офіцера – графа Вандаліна Альфреда Мніша». Він також наголосив, що українська сторона повинна докласти зусиль, щоб відзначити це перед «компетентними органами» відповідно до чинних правил. Це була химерна відповідь, яка показала, що з одного боку місцева влада має застереження щодо розміщення меморіальної дошки, присвяченої українським солдатам, колишнім союзникам воїнів Польської армії, а з іншого боку, що вона намагається приховати правду про цей факт, як це було зроблено в 1974 році. Українська сторона оцінила це так, що влада Ланьцута соромилася того, що український солдат боровся пліч-о-пліч з польським солдатом проти більшовиків. Також застереження про те, що українські заходи з вшанування пам'яті «повинні супроводжуватися дотриманням правових форм, чинних у Республіці Польща» (AZUwP, ZG ZUwP, 1998), доводило те, що влада Ланьцута не довіряє українській стороні, і в результаті українське населення звинуватило у протиправних діях під час вшанування пам'яті (Drozd, 2013: 251–302).

Було очевидно, що це упорядкування поховань буде дуже складним завданням, і має бути продовжено. 21 жовтня 2000 р. до Збігнева Сечкося, воєводи Підкарпаття, також звернулося Товариство охорони могил українських воїнів у Любліні (Towarzystwo Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskich w Lublinie) (AZUwP, ZG ZUwP, 2000), а 12 жовтня 2002 р. ГР СУвП у своєму зверненні щодо ліквідації наслідки операції «Вісла» також відзначила, що (РОМПіМ) припинив усі основні переговори з українськими громадськими організаціями і протягом кількох років не вирішував долю пам'ятника у Ланьцуті та завершення реконструкції кладовища у Каліші. Згодом це звернення було передано голові Комісії з питань національних меншин Міністерства

внутрішніх справ та адміністрації Зенону Косіняк-Камишу, генеральному секретарю Ради Європи Вальтеру Швіммеру, речнику з питань громадянських прав Анджею Золлю, голові Комісії національних і етнічних меншин Генуєві Вісьньовській, заступнику голови цієї комісії Єжи Штелигу, голові Консультативного Комітету президентів Польщі та України Мареку Сівецю, голові канцелярії прем'єр-міністра Мареку Вагнеру та голові Комітету адміністрації та внутрішніх справ Сейму Республіки Польща, Анджею Брахманському (AZUwP, ZG ZUwP, 2002). Ці дії були невдалими, і проблема кладовища у Ланьцуті не вирішувалась до 2020 року, коли до сторіччя Варшавської битви 1920 р. було офіційно відкрито відновлений цвинтар.

Загальна атмосфера образи навколо українських меморіалів та труднощі з ремонтом кладовища Львівських Орлят означали, що вони були віддані на знищення людям, які ставилися до таких пам'ятників як небажаних, або тим, що хотіли ускладнити польсько-українські відносини. У жовтні 1998 року на православному цвинтарі за адресою вул. Ліпова в Любліні був осквернений пам'ятник на могилі поета Миколи Лютого-Лютенки, колишнього воїна УНР. Тризуб і фото загиблого були залиті фарбою. З іншого боку, на православній церкві, розташованій біля головного входу, був намальований православний хрест, що висить на шибениці. Голова гуртка СУвП у Любліні, д-р Григорій Купріянович, подав до районної прокуратури у Любліні звіт про образу державного герба України, місця останнього спочинку померлого та розпалювання національних суперечок. Також з цього приводу був опублікований спеціальний прес-реліз. Розслідування у цій справі було припинено 27 січня 1999 року через те, що особа зловмисника була невідомою.

Президенти Польщі А. Квасневський та України Л. Кучма намагалися послабити «війну за пам'ятники». Вони обидва брали участь у відкритті пам'ятника в Явожно. 13 травня 1999 року напередодні зустрічі президентів країн Центральної Європи у Львові відбулася символічна церемонія. Президенти Польщі та України поклали вінки разом на кладовищі Львівських Орлят та воїнів Української Галицької Армії. Подія мало не закінчилася скандалом. На головній пам'ятній дошці на кладовищі Львівських Орлят виявився напис, не узгоджений з польською стороною. Серйозний скандал не відбувся лише тому, що А. Квасневський применшив цю справу, а Л. Кучма пообіцяв демонтувати табличку. 25 червня 1999 р. у Варшаві на православному цвинтарі у Волі вони відкрили пам'ятник, присвячений, як свідчить напис: «Воїнам Української Народної Республіки, що захищали свободу України та Польщі у 1918–1920 роках». Обидва президенти один за одним виступали з примирливими промовами. «Стоячи на польському цвинтарі, – сказав А. Квасневський, – над могилами українських воїнів, відомих своєю участю в боях проти спільного ворога [...], ми вшановуємо їх мужність і жертвність [...]. Нехай спочивають з миром. Нехай з цього місця виходять найкращі думки про польсько-українську дружбу», а Л. Кучма заявив: «Україну та Польщу об'єднують спільні бажання та ідеали, ми хочемо миру та свободи, процвітання та справедливості для себе та наших сусідів».

У травні-червні 1999 року було завершено перший етап реставрації пам'ятника на могилі поета Миколи Лютого-Лютенки у Любліні, який був зруйнований у 1998 р. Також був розроблений план відновлення всіх поховань воїнів УНР, що спочивають там. Однак у ніч з 10 на 11 травня 2001 року сталося чергове руйнування. Відреставрований надгробний пам'ятник поету перекинули і розбили. На стіні церкви фарбами було написано: «Польща для поляків» та «Повісьте вбивць ОУН-УПА». За даними Товариства охорони могил українських воїнів у Любліні, створеного навесні 1999 року, спустошення могло бути результатом оновлення кладовища та оголошення про відкриття пам'ятника воїнам УНР. 29 жовтня 2000 року було закладено наріжний камінь пам'ятника, а його відкриття заплановано на 27 травня 2001 року. Цього разу влада відреагувала дуже швидко і рішуче. Офіційна заява була опублікована люблінським воєводою Вальдемаром Дудзяком, у якій зазначено: «Висловлюю глибоке обурення та жаль за цю подію, а також за розміщення неналежних написів на стінах цвинтарної церкви. Повага до стін храму, спокою та святості могили – обов'язок кожної людини. Я докладаю всіх зусиль для того, щоб винний або особи, які вчинили цей акт вандалізму, були виявлені та суворо покарані». Міська влада, у свою чергу, взяла на себе вартість відновлення пам'ятника, і написи були негайно зафарбовані, а поліція розпочала розслідування. Все це також оприлюднили місцеві ЗМІ. Ця подія була дуже погано сприйнята місцевою українською громадою, але реакція влади породила надію, що такого вандалізму більше не буде. Тим не менш, цей акт мобілізував громаду та місцеву владу для роботи над підготовкою та відкриттям запланованої пам'ятки та реконструкцією пошкодженого надгробка. Він відбувся 27 травня 2001 року, наприкінці першого фестивалю польської та української культури у Любліні, і мав дуже урочистий характер. У ньому взяли участь місцева влада, посол України в Польщі Дмитро Павличко та почесна варта Армії Польської. Релігійну церемонію провів єпископ Авель. Також були присутні представники римо-католицької церкви та парох місцевої греко-католицької парафії. Ініціаторами оновлення пам'ятника та кварталів були віце-президент Любліна

Збігнев Войцеховський та д-р Григорій Купріянович (Nasze Słowo, 10 czerwca 2001).

Вшанування пам'яті в Тарнові пройшло без особливих проблем. 29 серпня 2003 року тут відбулися урочисті заходи з нагоди 12-ї річниці незалежності України. Вибір місця не був випадковим, оскільки у 1920-1922 роках Тарнув був місцем еміграційної влади УНР на чолі з головним отаманом Симоном Петлюрою. У 1931 р. Начальника Генерального штабу Збройних Сил УНР, міністра військових справ, генерала Миколу Юнаківа було поховано на місцевому цвинтарі, званому «На Хресті» („Na Krzyżu”) (Kolańczuk, 2003). Після війни могила була зруйнована. Встановити її місце вдалось в 2001 році завдяки 3-метровому дворуку хресту, що зберігся. Міська влада вирішила відновити могилу, і її повторне освячення відбулося 29 серпня за участі міської влади та генерального консула України у Кракові Олександра Медовнікова та Війська Польського. Тоді між Тарноувом та Тарнополем також був підписаний договір про партнерство (Nasze Słowo, 14 września 2003).

Кладовища, покинуті в результаті операції «Вісла» 1947 р., під час якої депортували українське населення зазнали свідомого та несвідомого спустошення. Після 1989 року Українська громада в Польщі вжила заходів щодо відновлення місць спочинку їхніх родичів, жертв польсько-українського конфлікту та людей, котрі мали заслуги перед українською нацією. Також інтерес викликали покинуті кладовища воїнів УНР. Перші спроби їх відновлення були схвально сприйняті місцевою владою, що сповнило українську сторону оптимізмом. Однак з часом позиція польського місцевого самоврядування та центральних органів влади ставала все більш несприятливою. Складнощі з відновленням та відкриттям цвинтаря Львівських Орлят у Львові та форми проведення деяких заходів щодо вшанування пам'яті українських жертв польсько-українського конфлікту в Польщі з порушенням чинного законодавства посилювали спротив влади щодо українських ініціатив. Зокрема польська сторона не погодилася вшанувати пам'ять учасників українського підпілля. Крім того, різна оцінка польсько-українського конфлікту поляками та українцями позначилась на тому, що питання щодо кладовищ, включаючи солдатів УНР, досі не вирішені.

Література:

1. Archiwum Związku Ukraińców w Polsce (dokumenty dotyczące cmentarzy żołnierzy URL).
2. Drozd R. Kwestia upamiętnień miejsc spoczynku żołnierzy Ukraińskiej Republiki Ludowej w Polsce w latach 1989–2005. *Ukraińcy i ich sąsiedzi na przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religia, kultura i życie codzienne* / red. R. Drozd i B. Halczak. Słupsk-Warszawa, 2020.
3. Drozd R. Ukraińcy w Polsce wobec swojej przeszłości (1947–2005). Słupsk-Warszawa, 2013.
4. І з'їзд Союзу українців у Польщі / упор. В. Мацієвич. Warszawa, 1990.
5. Kolańczuk A. Ukraińscy generałowie w Polsce. Emigranci polityczni w latach 1920–1939. Przemyśl, 2009.
6. Kolańczuk O. Ukraińskawijowska emigracja u Polsczy (1920–1939). Lwów, 2000.
7. Ukraińcy w Polsce 1989–1993. Kalendarium. Dokumenty. Informacje / pod red. M. Czecha. Warszawa, 1993.
8. Wiszka E. Kozacka Mogiła – Ukraiński Cmentarz Wojskowy w Aleksandrowie Kujawskim. *Mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej po upadku komunizmu* / pod red. B. Halczaka. Zielona Góra, 2006.
9. Wiszka E. Szósta Siczowa Dywizja Strzelecka Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej. Formowanie, szlak bojowy i internowanie. Toruń, 2012.

References:

1. Archiwum Związku Ukraińców w Polsce (dokumenty dotyczące cmentarzy żołnierzy URL).
2. Drozd, R. (2020). Kwestia upamiętnień miejsc spoczynku żołnierzy Ukraińskiej Republiki Ludowej w Polsce w latach 1989–2005. *Ukraińcy i ich sąsiedzi na przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religia, kultura i życie codzienne* / red. R. Drozd i B. Halczak. Słupsk-Warszawa.

3. Drozd, R. (2013). Ukraińcy w Polsce wobec swojej przeszłości (1947–2005). Słupsk-Warszawa.
4. Matsiievykh, V. (1990). I zizd Soiuzu ukraintsiv u Polshchi [I Congress of the Union of Ukrainians in Poland]. Warszawa. [in Ukrainian].
5. Kolańczuk, A. (2009). Ukraińscy generałowie w Polsce. Emigranci polityczni w latach 1920–1939. Przemyśl.
6. Kolańczuk, O. (2000). Ukraińskawijśkowa emigracja u Polshczy (1920–1939). Lwów.
7. Ukraińcy w Polsce (1989–1993). Kalendarium. Dokumenty. Informacje / pod red. M. Czecha. Warszawa, 1993.
8. Wiszka, E. (2006). Kozacka Mogiła – Ukraiński Cmentarz Wojskowy w Aleksandrowie Kujawskim. *Mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej po upadku komunizmu* / pod red. B. Halczaka. Zielona Góra.
9. Wiszka, E. (2012). Szósta Siczowa Dywizja Strzelecka Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej. Formowanie, szlak bojowy i internowanie. Toruń.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2021
The article was received 05 August 2021